

В. І. Воробйов, В. Л. Петров, С. В. Бєлай, О. Д. Черкашин

## НАПРЯМОК УДОСКОНАЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬКАХ ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ СТРУКТУРИ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ СИТУАЦІЙ

*Проведено аналіз інформаційного середовища внутрішніх військ, наведено основні цілі впливів негативної інформації на особовий склад внутрішніх військ, визначено суб'єктів впливу на інформаційне поле внутрішніх військ. Розглянуто типову функціональну структуру сучасних ситуаційних центрів, їх можливості та завдання. Запропоновано у внутрішніх військах створити групи моніторингу та аналізу ситуацій, визначено їх призначення, структуру, функції та завдання.*

**Постановка проблеми.** Глобалізація інформаційних, економічних і, як наслідок, політичних та інших процесів різко підвищує активність, гостроту й напруженість соціально-економічних відносин у суспільстві. У практиці міждержавних відносин і внутрішньополітичного життя держав використовуються методи та прийоми з арсеналу інформаційно-психологічних війн, інформаційно-психологічних операцій.

Стан інформаційного середовища суспільства істотно впливає на стан психіки людей, стереотипи їхньої поведінки в суспільстві й особистому житті, на їхні моральні норми, моральні критерії та духовні цінності. Такий вплив став особливо помітним в останні десятиріччя, коли інформаційно-комунікаційні процеси у суспільстві значно підсилюються завдяки його загальній інформатизації.

В умовах інформатизації багаторазово збільшується ефективність використання маніпуляційних інформаційних технологій, що перетворюються в один із основних факторів загрози для інформаційно-психологічної безпеки особистості, окремих верств суспільства і населення країни у цілому.

Внутрішні війська (ВВ) МВС України є невід'ємним, глибоко інтегрованим складником нашого суспільства. Частина та підрозділи ВВ у ході виконання завдань службово-бойової діяльності (СБД) можуть опинитися у складній обстановці, що може бути наслідком проведення повномасштабної інформаційно-психологічної кампанії (окремих заходів, акцій) проти держави або результатом загострення внутрішньополітичної ситуації. При цьому внутрішні війська можуть бути окремим, спеціальним, пріоритетним об'єктом інформаційно-психологічних впливів.

У зв'язку із цим зростає необхідність постійно вдосконалювати організацію і технології протидії різноманітним негативним (шкідливим) інформаційно-психологічним впливам, які можуть істотно позначитися на якості виконання службово-

бойових завдань. Тому актуальним стає завдання створення штатної структури (або позаштатної групи) для моделювання та попередження ситуацій інформаційно-психологічного впливу на особовий склад частин та підрозділів внутрішніх військ.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасній науковій літературі велика кількість публікацій спрямована на дослідження технологій аналізу інформаційного середовища [1 – 11]. Значна кількість досліджень направлена на розроблення інформаційно-аналітичних засобів підтримки прийняття рішення й аналізу засобів масової інформації [1 – 6]. За результатами подібних досліджень у багатьох силових структурах держав світу створені ситуаційні центри, у тому числі й у внутрішніх військах МВС Російської Федерації [7, 8]. Однак зазначеної структури у внутрішніх військах МВС України досі немає [11].

**Метою статті** є обґрунтування створення штатної структури (або позаштатної групи) для моделювання та попередження ситуацій інформаційно-психологічного впливу на особовий склад частин та підрозділів ВВ.

**Виклад основного матеріалу.** Розширення інформаційного простору сучасного суспільства, стрімке зростання інформаційних технологій, розширення і популяризація мережі Інтернет приводять до істотного зростання сфер і факторів впливу на свідомість населення й мотивацію діяльності особового складу внутрішніх військ МВС України. Безперервний, достовірний тематичний моніторинг інформаційного поля забезпечує своєчасне оцінювання стану інформаційної ситуації та прогноз її розвитку.

Справедливим є твердження, що сьогодні “інформація” перетворилася в інструмент влади, який використовується як товар, а останні досягнення у сфері технології роблять його структурним елементом стратегії держави. Саме тому інформація надходить до споживача в

**В. І. Воробйов, В. Л. Петров, С. В. Бєлай, О. Д. Черкашин. Напрямок удосконалювання системи інформаційно-психологічної протидії у внутрішніх військах шляхом створення структури для моделювання та попередження негативних ситуацій**

усіченому вигляді. Засоби масової інформації нав'язують певні правила соціальних відносин, що є на службі існуючого порядку.

Негативні інформаційно-психологічні впливи (НІПсВ) – це спеціальні технології, які можуть розглядатися як різновид інформаційної зброї, що призначені для ураження центральної нервової системи людини у результаті дії на неї вищою нервовою діяльністю, зокрема:

- спеціально підібрана, відфільтрована, перекручена інформація;
- інформація, яка здатна дезорієнтувати об'єкт впливу;
- інформація, що може спонукати людину до скоєння спонтанних, невмотивованих, агресивних, асоціальних учинків;
- інформація, яка здатна вплинути на процес прийняття особою несприятливих рішень.

НІПсВ можуть здійснюватися різними способами і методами з використанням різноманітних засобів залежно від цілей цих впливів. Деякі приклади таких цілей наведені у табл. 1.

У теоретичному і практичному плані механізми НІПсВ широко застосовуються у повсякденній діяльності засобів масової інформації (ЗМІ) для виконання широкого спектра

завдань маніпулювання масовою й індивідуальною свідомістю.

Як відомо з практики СБД внутрішніх військ, особовий склад постійно перебуває під впливом несистематизованих НІПсВ, а в окремих випадках – і спланованих НІПсВ. Суб'єкти впливу на інформаційне поле ВВ наведені на рис. 1.

Інформаційне середовище вже стало домінуючим фактором у житті суспільства і здебільшого визначає умови ефективного виконання завдань СБД внутрішніх військ.

Одним із можливих шляхів контролю інформаційного поля ВВ є створення штатної структури або позаштатної групи для моделювання та попередження ситуацій з аспектів інформаційної боротьби. Особливості реалізації технологій інформування населення у сучасному інформаційному полі держави є тими факторами, що впливають на структуру, побудову та особливості завдань такої структурної одиниці в штаті прес-центру внутрішніх військ [3].

1. Відкритий друк традиційно є ємним і найбільш використовуваним каналом одержання інформації. Сьогодні у засобах ЗМІ можна одержати інформацію з дуже широкого кола питань, варто тільки грамотно організувати її пошук, тому що близько 80 % “кінцевої”

Т а б л и ц я 1

*Цілі впливів негативної інформації на особовий склад внутрішніх військ*

Цілі	Зміст
1. Перекручування	Перекручування одержаної командуванням й особовим складом внутрішніх військ інформації і нав'язування їм помилкової або беззмістовної інформації, що позбавляє їх можливості правильно сприймати події, обстановку і приймати правильні рішення
2. Оброблення	Психологічне оброблення особового складу внутрішніх військ і населення у потрібному напрямку, маніпуляція індивідуальною, груповою та масовою свідомістю
3. Дезінформація	Інформаційні диверсії й дезінформація
4. Демонстрації	Організація масових демонстрацій під хибними гаслами
5. Пропаганда	Поширення неправдивих чуток, пропаганда ненависті та ворожнечі
6. Управління	Управління індивідуальною і колективною поведінкою особового складу внутрішніх військ під час підготовки і виконання завдань СБД
7. Громадська думка	Створення і підтримання несприятливої для внутрішніх військ громадської думки
8. Заклики	Заклики до непокори, невиконання службових обов'язків особовим складом внутрішніх військ
9. Посягання	Посягання на честь, добре ім'я і ділову репутацію командування, офіцерів внутрішніх військ
10. Обман	Несумлінна, недостовірна, неетична, свідомо помилкова, прихована інформація, що впливає на якість виконання службово-бойових завдань



Рис. 1. Суб'єкти впливу на інформаційне поле внутрішніх військ

змістовної інформації міститься у відкритих джерелах інформації, доступних для аналізу.

2. Більша частина неявно вираженої інформації також знаходиться у неструктурованому вигляді (звіти, рапорти, зведення тощо).

3. Максимальна кількість текстових документів, які здатен обробити "оператор" без помітного погіршення якості, становить 300 – 500 документів на день. При інформаційному потоці понад кілька тисяч документів традиційні методи здійснення інформаційно-аналітичної діяльності не справляються навіть при істотному розпаралелюванні завдання по "операторах".

4. Витяг складних, неявних залежностей вимагає залучення експертів у предметних областях; однак в умовах однорідного за інтенсивністю інформаційного потоку апріорне залучення експертів неможливе, адже невідомо, який експерт потрібен буде в наступну хвилину. Крім того, завжди залишається проблема суб'єктивності експерта. А в умовах тимчасових обмежень – ще й проблема помилки експерта.

5. Прогнозування розвитку ситуації, у тому числі й кризової, вимагає механізму оперативного породження і верифікації гіпотез про подальшу траєкторію розвитку подій. Причому експертна оцінка в цих умовах також не рятує – швидкість породження й спростування гіпотез повинна відповідати швидкості надходження інформації. Як наслідок – звуження фокусування, неможливість різноманітного перебору гіпотез і потенційних рішень, неоптимальний керуючий вплив у підсумку.

6. Необхідний для аналізу масив інформації постійно збільшується і стає досяжним для експертних оцінок навіть за допомогою сучасних систем управління базами даних і традиційних комп'ютерних методів пошуку інформації тільки при таких обмеженнях: або кількості гіпотез (експертне рішення), або кількості джерел (експертне рішення чи технічна можливість).

У прикладному аспекті створення подібної структури дозволить, наприклад, вирішувати такі завдання [2, 4, 5, 6]:

- оцінювання джерел інформації (частотний аналіз лексики; діагностика авторства, видових характеристик тексту, емоційно-оцінних категорій у тексті та ін.);

- кризове управління (скоротити час, необхідний для діагностики кризової ситуації; визначити в часі, близькому до реального, індикатори кризової ситуації; провести порівняльний аналіз як індикаторів, так і трендів; на підставі порівняльного аналізу індикаторів розробити тимчасові тренди, які раніше мали місце у схожих криз; провести календарне планування впливів (подій, заходів) з обліком як "кризових календарів", так і поточних, оперативних календарів тощо);

- згортання інформаційного поля (тематична параметризація інформаційного поля; побудова мереж зв'язків; виявлення референтних груп за джерелами і ньюс-мейкерами тощо);

- календарне планування [календарне планування і побудова точок (дат) можливих сплесків інформаційного поля; одночасна

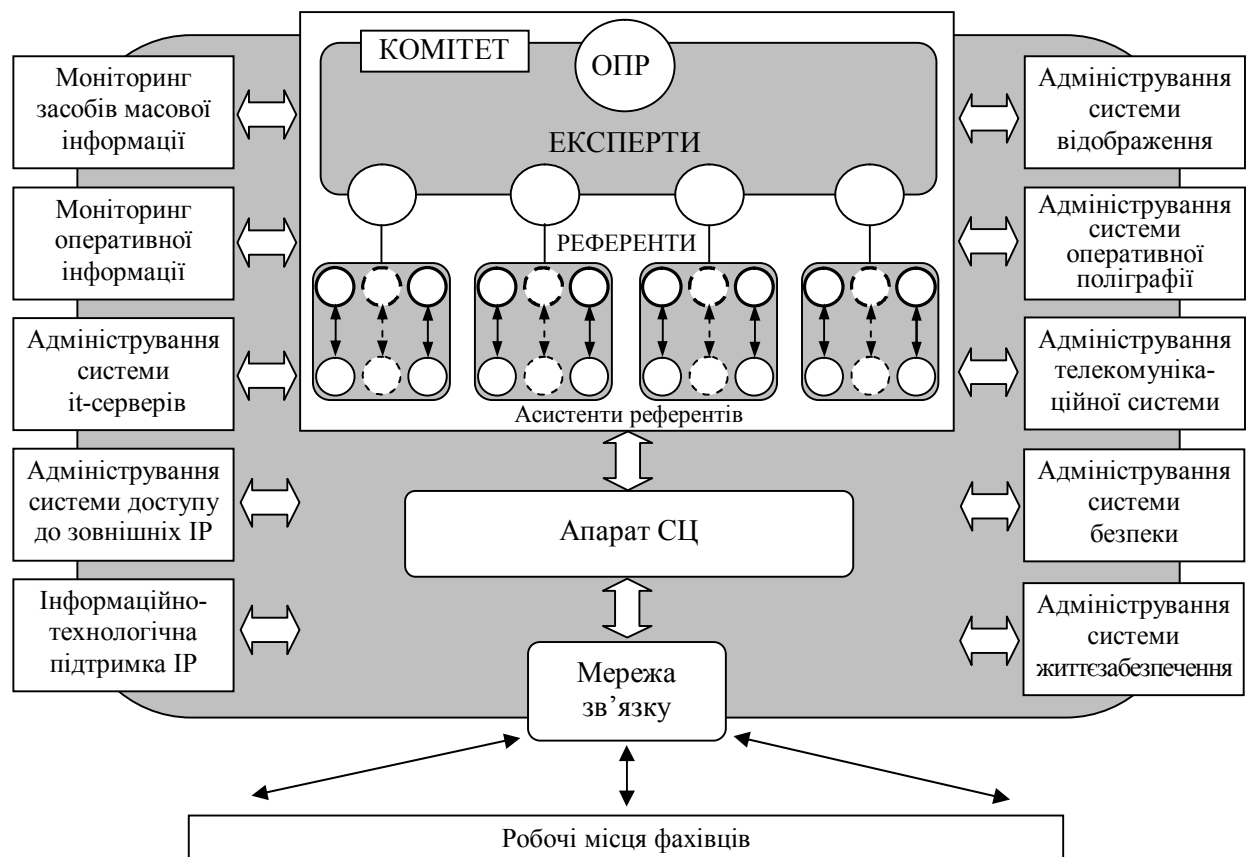


Рис. 2. Типова функціональна структура ситуаційного центру

автоматична календарна побудова з поточного календаря й суми календарів-схем небезпечних ситуацій і супровідного провокаційного інформаційно-психологічного фону з відсіканням або позначенням неможливих варіантів та ін.];

– *породження гіпотез про можливий розвиток ситуації* (порівнювання схожих зрізів на сучасний момент, побудова гіпотез; генерації гіпотез послідовності дій у різних полях – симетричних, асиметричних; одержання первинної інформації для прогнозування і моделювання реакції інформаційного поля на проєктовану подію тощо).

Повноцінними системами, що вирішують весь спектр завдань контролю й управління ситуаціями в різних сферах життєдіяльності, є сучасні ситуаційні центри [9].

Ситуаційний центр (СЦ) – одна з найбільш ефективних форм реалізації систем підтримки прийняття рішень. Це гнучкий інструмент управлінської діяльності, істотною перевагою якого є можливість застосування в широкому функціональному діапазоні.

СЦ можна визначити як інтегрований програмно-апаратний комплекс, що реалізує функції

підготовки і підтримки прийняття рішень.

На сучасному етапі завдання управління характеризуються високою динамічністю, складністю, багатоаспектністю, наявністю пересічних потоків управляючих впливів, що виходять одночасно з різних джерел. Крім того, істотно збільшився ступінь невизначеності прийнятих рішень у всіх сферах управління [10]. Типову структуру СЦ подано на рис. 2.

Розвиток сучасних інформаційних технологій стимулювало вдосконалювання технологій реалізації систем підтримки прийняття рішень, зокрема СЦ. Сьогодні вони дають можливості:

- оптимізації прийнятих рішень шляхом їхнього оцінювання і моделювання ситуації за допомогою сучасних інформаційних технологій;
- підвищення якості попереднього аналізу інформації і підготовки рішення шляхом використання сучасних інформаційних технологій;
- забезпечення інтеграції засобів зв'язку, аналітичної обробки даних і візуалізації інформації.

Ситуаційні центри дозволяють вирішувати такі завдання, як:

- забезпечення інформаційної підтримки керівників;

– здійснення безпосереднього доступу керівників до територіально вилучених інформаційних ресурсів структурних підрозділів;

– узгодження і забезпечення цілісності функціонування інформаційно-комунікаційних систем;

– здійснення доступу до інформації організацій, що взаємодіють під час прийняття рішення;

– скорочення тимчасових і фінансових витрат, викликаних несумісністю інформаційно-телекомунікаційних систем, дублюванням підготовки даних, їхньою суперечливістю, утрудненнями з доступом, вибіркою і передачею інформації;

– інтеграція інформаційних систем структурних підрозділів у єдиний інформаційний простір.

До складу СЦ обов'язково входить група моніторингу ЗМІ [9]. У внутрішніх військах найбільш доцільним є створення подібних груп; пропонується їх назвати групами моніторингу й аналізу ситуацій (ГМАС).

Основне призначення ГМАС – це запобігання кризовим ситуаціям за рахунок своєчасного надання особам, що приймають рішення, вичерпної інформації про поточний стан контрольованих сфер, об'єктів, прогнозів можливих сценаріїв розвитку подій, пропозицій щодо ефективного впливу на негативні сценарії розвитку ситуації. Група повинна працювати під безпосереднім керівництвом начальника штабу. Професіограма фахівців ГМАС визначена у [11].

У випадку, якщо кризової ситуації уникнути не вдалося, ГМАС стають, по суті, оперативним підрозділом з координації управління процесами попередження, локалізації (ліквідації наслідків) кризової ситуації в частині забезпечення ефективної протидії НПСВ під час виконання службово-бойових завдань частинами та підрозділами внутрішніх військ.

Структура створюється для вдосконалення інформаційного забезпечення прийняття рішень керівництвом ВВ у частині організації інформаційно-психологічної безпеки СБД внутрішніх військ. Кінцевою метою створення ГМАС є підвищення ефективності і якості управлінських рішень, запобігання небезпечним і кризовим ситуаціям у сфері інформаційно-психологічної безпеки й усунення їх. Завдяки застосуванню у практичній діяльності ГМАС сучасних інформаційних технологій може бути забезпечена інформаційно-аналітична підтримка процедур і процесів, що дозволяють оперативно

аналізувати, моделювати, прогнозувати сценарії розвитку ситуації та динамічно розробляти ефективні пропозиції для прийняття рішення.

ГМАС, насамперед, націлена на роботу з великими потоками даних – інформаційних, комунікаційних, аудіо- й відео-, які необхідно структурувати й аналізувати для прийняття рішень з мінімальними витратами часу. Технологічне забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності потребує не стільки наявності комп'ютерів, мереж і засобів зв'язку, скільки наявності тією чи іншою мірою продуманого програмного середовища [4, 5, 6, 11], що дозволяє накопичувати, обробляти й відшукувати необхідну інформацію в автоматизованому режимі. Використання технології роботи ГМАС принципово дає можливість змоделювати варіанти розвитку подій, обґрунтувати й оцінити наслідки різних дій і сценаріїв розвитку подій заздалегідь, не очікуючи настання кризової ситуації.

Основними функціями ГМАС є: моніторинг зовнішнього інформаційного поля; виявлення проблемних ситуацій; аналіз і моделювання розвитку ситуації; визначення напрямку дій; управління ситуацією.

ГМАС здійснюють такі види забезпечення: технічне (обладнання й канали зв'язку), інформаційне, аналітичне, організаційне, нормативне, кадрове.

Аналітичними завданнями ГМАС є: аналіз обсягу уваги об'єкта у пресі; аналіз репутації (співвідношення негативної та позитивної інформації); моніторинг висловлень і заяв об'єкта уваги у ЗМІ; побудова інформаційних портретів (досьє) об'єктів уваги на основі інформації з корпоративних банків даних і відомостей з мережі Інтернет; автоматичне формування дайджестів по зв'язках об'єктів уваги з використанням інформаційних ресурсів Інтернет; оперативний моніторинг появи інформації на задані теми; виявлення заданого набору ознак небезпечних ситуацій; ретроспективний аналіз ситуацій обстановки.

Сучасні інформаційні технології є базовими під час створення автоматизованих аналітичних систем, що застосовуються для моніторингу інформаційного поля, у тому числі ЗМІ. Окремі зразки таких аналітичних систем забезпечують замкнутість циклу збирання, перетворення, зберігання, оброблення інформації та надання її в заданому вигляді для прийняття рішень із складних ситуацій. ГМАС при відповідному технічному, інформаційному, технологічному і методичному оснащенні може функціонувати у складі прес-центру внутрішніх

**В. І. Воробйов, В. Л. Петров, С. В. Белай, О. Д. Черкашин. Напрямок удосконалювання системи інформаційно-психологічної протидії у внутрішніх військах шляхом створення структури для моделювання та попередження негативних ситуацій**

військ або у відділеннях інформаційного забезпечення, що створені у Західному, Центральному та Північному управліннях територіальних командувань ВВ. Обсяг і спрямованість діяльності такої групи визначаються завданнями СБД внутрішніх військ МВС України.

Важливим елементом у діяльності ГМАС має бути інформаційний простір Інтернет, для чого доцільно використати матеріали моніторингу для оперативного інформування особового складу через офіційний сайт внутрішніх військ.

Вимоги до підготовленості фахівців групи досить високі і припускають поєднання досвіду служби у внутрішніх військах і спеціальну підготовку у сфері інтелектуальних інформаційних технологій. Очікуваний ефект від створення такої групи – збільшення швидкості, повноти й глибини інформування командування ВВ про складну інформаційно-психологічну обстановку з метою забезпечення прийняття рішення.

#### **Висновки**

Сучасні технології реалізації функцій забезпечення й управління рівнем безпеки держави у різних сферах життя потребують ситуаційних центрів. Досвід закордонних держав дає змогу розглядати їхнє використання як один із напрямків підвищення ефективності системи безпеки держави у надзвичайних умовах. У складі ситуаційних центрів обов'язково створюються групи моніторингу ЗМІ. У внутрішніх військах МВС України доцільним є створення подібних груп з назвою “групи моніторингу й аналізу ситуацій”.

У частині ефективної протидії інформаційно-психологічним загрозам під час виконання завдань ГМАС повинні забезпечити моніторинг інформаційного простору з метою своєчасного попередження, локалізації та мінімізації впливу кризових ситуацій у цій сфері.

Напрямки подальших досліджень будуть спрямовані на розроблення системи заходів протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на військовослужбовців внутрішніх військ МВС України у процесі підготовки та виконання СБЗ, що використовуватимуть ГМАС, і практичних рекомендацій щодо її реалізації.

#### **Список використаних джерел**

1. Федотова Л. Н. Массовая информация: стратегия производства и тактика потребления / Л. Н. Федотова. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 231 с.
2. Шалак В. И. Современный Контент-анализ / В. И. Шалак. – М. : Омега-Л, 2004. – 272 с.

3. Богомолова Н. Н. Социальная психология печати, радио и телевидения / Н. Н. Богомолова. – М. : Компьютерная разведка, 1997. – 227 с.

4. Дудихин В. В. “Галактика-Zoom” – Конкурентная разведка в Интернет / В. В. Дудихин, О. В. Дудихина. – М. : ООО “Издательство АСТ”: Изд-во “НТ Пресс”, 2004. – 229 с.

5. Информационно-аналитическая система “Арион”. – Сайт компании SyTech, ПО Мониторикс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://monitorix.org.ua>.

6. ПО RCO КАОТ – Комплекс Аналитической Обработки Текста – Компания “Гарант-Парк-Интернет” “ВААЛ” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www/vaal.ru>.

7. Данчул А. Н. Первая очередь Ситуационного центра РАГС: концепция построения и состав / А. Н. Данчул // “Информационно-аналитические средства поддержки принятия решений и ситуационные центры”. – М. : РАГС, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.government.nnov.ru>.

8. Ситуационный центр Санкт-Петербурга: современные технологии на службе государственного управления (сайт министерства внутренних дел РФ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://e-rus.ru/site.shtml?id=11&n\\_id=10110](http://e-rus.ru/site.shtml?id=11&n_id=10110).

9. Филимонов В. А. Ситуационный центр как инструмент профилактики и мониторинга чрезвычайных ситуаций / В. А. Филимонов // Материалы форума “Омская школа дизайнера”. – Омск : ОГИС, 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ofim.oscsbras.ru>.

10. Морозов А. А. Ситуационные центры. Информационные технологии будущего. Новая информационная технология / А. А. Морозов, В. А. Яценко. – К. : Ин-т проблем математических машин и систем НАН Украины, 2008. – 333 с.

11. Розробка форм і способів інформаційної боротьби при виконанні внутрішніми військами Міністерства внутрішніх справ України службово-бойових завдань (шифр – “Концепт”) 25.12.09 / Академія внутрішніх військ МВС України ; кер. В. І. Воробйов ; викон. : О. Д. Черкашин, В. Л. Петров, С. В. Белай, І. І. Приходько, І. В. Воробйова, С. О. Перетяцько, К. Ю. Гунбін. – Х., 2009. – 312 с.

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2010 р.*